

Bjarni Jónsson frá Vogu - Stjórnin og sjálfstæðið

(1921)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti af raksturs skönnun á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunnninn.

Hvers kyns höfundaréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (Íslandssafn).

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

2/ 370.977
Bja

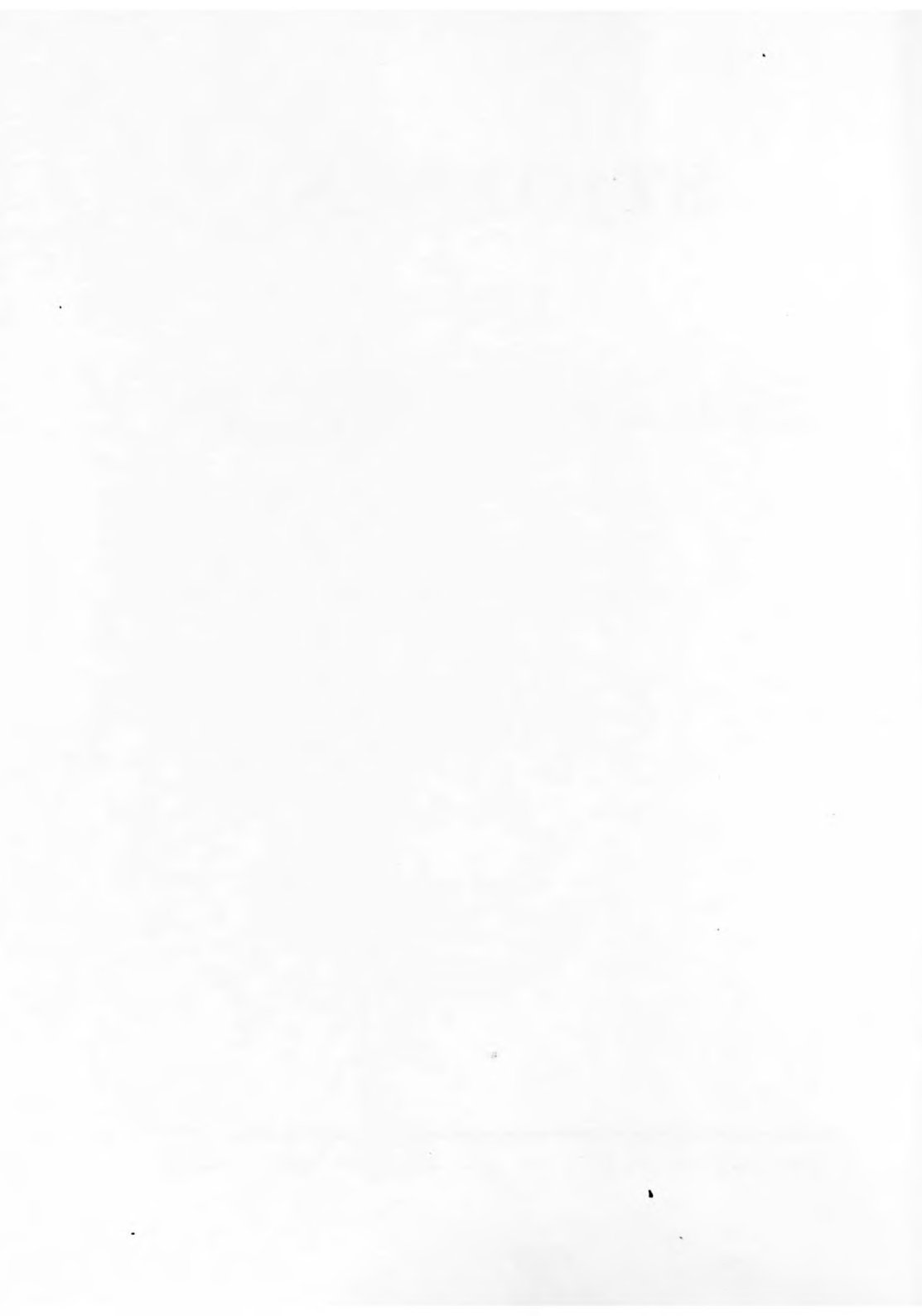
STJÓRNIN

OG

SJÁLFSTÆÐIÐ

REYKJAVÍK — FÉLAGSPRENTSMÍÐJAN — 1921

Tillaga

til þingsályktunar um framkvæmd á 7. grein sambandslaganna.

Flutningsmaður: Bjarni Jónsson frá Vogli.

Neðri deild Alþingis ályktar að skora á stjórnina:

1. Að láta einn ráðherranna vera og heita utanríkisráðherra Íslands.
2. Að halda fast fram skilningi hins íslenska hluta ráðgjafarnefndarinnar eftir 16. gr. sambandslaganna, að þeir menn sé íslenskir embættismenn, sem sendir eru eftir 7. gr. 3. lið, þangað sem engir eru danskir sendiherrar eða sendiræðismenn, og slíkt hið sama ráðunautar, sendir eftir sömu gr. sama lið.
3. Að láta þá menn hafa embættisheitið sendiherra um stundarsakir, sem stjórnin sendir til sérstakra samninga eftir 7. gr. sambl. 3. lið.
4. Að láta þessa sendiherra um stundarsakir gera alla samninga fyrir Ísland og láta utanríkisráðherra vörn undirrita staðfesting þeirra með konungi.
5. Að sjá um, að sendiherra vor í Kaupmannahöfn gangi þar að öllu til jafns við sendiherra annara þjóða, ef svo er eigi áður.

6. *Að sjá um, að einhverjari konungsins yfir Íslandi hafi rétt embættisheiti, en kallist eigi lengur „Kabinets-schretær for de islandske Anliggender“.*

Framsaga.

Eg mun leyfa mér að hafa formála nokkurn fyrir máli mínu um aðalefnið.

Í júlímánuði 1918 sátum vér að samningum við Dani, er lauk með þeim hætti, sem fullkunnugt er. Mér var það ljóst, að vér létum mikið til við Dani, til þess að fá þá til að viðurkenna fullveldi vort. Mér var og ljóst frá upphafi, að mótstaðan gegn sáttmál-anum hefði gert miklu meira gagn, það er að skilja ýtt meira undir góða framkvæmd hans, ef hún hefði ráðist meira á 7. grein en hún gerði. Því að höfuð-galli sáttmálans er sú grein, að leyfa Dönum að fara með utanríkismál vor um 20 ár, þótt í umboði sé. Vér gengum þó að sáttmálanum, sem sjálfsagt var.

Eftir því, sem stóðst í odda með oss og Dönum um eðli sambands þess, sem var í verki milli landanna, var það eigi hyggins háttur, að láta ónotað tækifærið til þess að fá þá til að viðurkenna fullveldi Íslands, þ. e. viðurkenna, að sambandið væri og skyldi vera hreint konungssamband svo sem vér höfðum ætíð haldið fram, að vera ætti og væri. Þessu færi mátti ekki sleppa, jafnvel þótt 7. gr. yrði svo sem hún er.

Hvað hefði orðið, ef vér hefðim eigi lokið málum vorum við Dani áður en vopnahlé komst á? Þá hefði sannarlega allt staðið í sama farinu sem áður og vér staðið þeim mun ver að vígi, sem heimurinn er orð-inn verri eftir striðið en fyrir það. Þó munu sumir

hafa gert sér vonir um, að oss mundi auðnast að losna að fullu úr öllu sambandi við Dani, ef vér segðim skilið við þá, í stað þess, að gera sáttmál við þá. Þessir menn munu hafa byggt vonir sínar á því, að Englar mundi vilja sýna það í verki á oss, að það væri verndari smáþjóðanna, sakir þess, að þeir höfðu þá vernd smáþjóðanna mjög á orði. En það mundu hafa orðið hin mestu vonbrigði. Var mönnum vor-kunnarlaust að muna, hvað gerðist fyrir rúmri öld. Þá áttu Englar í stríði við Dani og höfðu gert sig líklega til að losa Ísland undan danskri óstjórn.* En þeir hurfu frá því óðar en friður var saminn í Kiel 1814.* Þeir kusu þá heldur vingan stærri þjóðarinnar og mundu hafa gert svo enn. — Og þótt vér hefðim losnað með tilstyrk Engla, þá mundu þeir vafalaust hafa áskilið sér að vera verndarar landsins, og mundi sú vernd hafa komið nær sjálfstæði voru, en 7. gr. sáttmálans, þótt leið sé.

Eg gerði og ráð fyrir því, að þjóðin mundi gæta þess, að í framkvæmd sáttmálans væri því öllu haldið til skila, sem í honum felst oss til handa af góðu. Eg byggði og á því, að þjóðin mundi þegar hefja undirbúning undir atkvæðagreiðsluna eftir 1940, því að eg þóttist vita, að sá Íslendingur væri enginn í landinu, að hann ætlaði sér eigi þá að losna við 6. gr. og 7. gr. sáttmálans og aðra annmarka hans, ef hann verður þá yfir höfuð endurnýjaður.

Eg gekk því nokkurn veginn óhræddur að samninginum. En nú gerast þó hræðsluefnin fleiri en eg hugða um stund. Þess vegna vil eg gera skyldu mína

* Sjá Aldahvörf, Rvík 1914.

og vara Íslendinga við að „fljóta sofandi að feigðar-ósi“, og hvetja þá til að krefjast viturlegra framkvæmda á sáttmálanum og staðfastrar aðgæzlu á því, að réttur vor sé hvergi fyrir borð borinn. Ástæður eru margar og miklar til slíkrar kröfu af hendi þjóðarinnar, til þings og stjórnar, og skulu nú taldar nokkrar þeirra.

Fyrst vil eg telja það, að sáttmálinn var saminn á skömmum tíma, og að mest af þeim tíma fór í þrátt um aðalatriði, en orðalag í ýmsum atriðum varð því eigi svo ljóst sem skyldi. Kann því að orka tvímælis um skilning á einstökum atriðum, t. d. í § 7. Því er nauðsyn, að íslensk stjórnin haldi fast á þeim skilningi, sem hinir íslenzku samningamenn og þingið lagði í sambandslögin, er það samþykkti þau. Það tel eg annað, að sáttmálinn gerir eigi með berum orðum ráð fyrir öllu, sem fyrir getur komið, sjá t. d. § 3. Þar er þá nauðsynlegt að stjórn vor sjái um að framkvæmdin verði samkvæm anda sáttmálans eftir vorum skilningi. Það tel eg hið þriðja, að sjálfsagt má búast við því, að Danir reyni að teygja sáttmálann sér í vil, sbr. skrif Knud Berlins um § 7 o. fl., og verðum vér því vel að gæta vor og þola eigi nein undanbrögð eða rangar skýringar á ákvæðum sáttmálans. Það tel eg hið fjórða, að stjórn vor gæti gleymt árvekninni, ef hún vissi eigi þá alþjóðar kröfu á hendur sér, er hér var nefnd, svo ríka, að hver minnsta yfirsjón og vanræksla mætti endast henni til falls eða dóms. Það tel eg hið fimmta, að öllum almenningi þurfa þegar að verða kunn öll þau deilua-triði, sem fyrir koma, svo að hann lifi eigi í sífelldu tilhugalífi við Dani og haldi, að nú sé öllu vel borgið,

hvernig sem með er farið. Hann verður að vaka yfir rétti sínum og verður að vera óljúgfróður um fyrirætlanir og tilraunir hins aðiljans. Því verður stjórn vor að láta tafarlaust skriða til skarar um öll vafaatriði. Það tel eg hið sjötta, að öll misgrip, sem verða í upphafi, verða að fordæmum, sem farið verður eftir síðar. Því er nú í upphafi mest nauðsyn á festu og skörungskap í framkvæmd sáttmálans.

Þá kem eg að efni tillögunnar, að framkvæmd § 7. En til þess, að ráða við sig, hverrar framkvæmdar skuli krefjast, þurfa þingmenn að gera sér fyllilega ljóst, hvers konar samband nú er milli Íslands og Danmerkur.

Fullveldisnefndir Alþingis 1918 leiddu rök að því, að hér væri um hreint konungssamband að ræða, og studdu þeir það mál báðir, Gjelsvik og Lundborg. Og með þessum skilningi samþykkti Alþingi sambandslögin. Skýringar á vafastöðum mega því eigi koma í bág við þetta grundvallaratriði, og eru því allar slíkar skýringar útilokaðar. — Þar sem ákvæði sáttmálans (sambandslaganna) eru óljós eða ónóg, þá verður að fylla þau út eftir anda og grundvelli sjálfs hans og almennum venjum og hugtökum, er nú ganga meðal þjóðanna. Þar er nú annar mælikvarði.

Eg vil þó geta þess, að Knud Berlin heldur því fram í bók sinni „Den dansk-islandske Forbundslov af 30. November 1918“, Kh. 1920, að sambandið sé mál-efnasamband af því að hann telur samið um að hafa sama konung. En Ragnar Lundborg hefir þó hrakið það gjörsamlega í „Syn og segn“ 1920 og í

óprentaðri bók, þar sem hann sýnir fram á, að Ísland og Danmörk sé hvorki sambandsríki (Bundesstaat) né ríkjasamband (Staatenbund), heldur sé ríkjasamningsaðiljar í samningssambandi (Staatenallianz).

Skilning þessara tveggja manna á § 7 er að samaskapi ólík. Knud Berlin segir á bls. 49, að Ísland geti eigi sjálft samið eða komið í sambönd við önnur ríki í 25 ár og að konungur Íslands geti eigi komið fram fyrir þess hönd út á við og að hann geti hvorki sent erindreka né tekið við þeim. Þetta þykist hann byggja á 7. gr. sáttmálans. Ragnar Lundborg kemst að gagnstæðri niðurstöðu með betri skilning á sömu grein: „Ísland hefir ótakmarkað jus legationum, sendirétt og viðtökurétt, þ. e. a. s. sama rétt til þess að senda og taka við ríkjaerindrekum (diplomat) sem hvert fullvalda ríki hefir.“ Knud Berlin hefir fylgismann í þessum skilningi, þar sem er Funder, skrifari dönsku samninganefndarinnar, sem heldur því fram í skrifi sínu um sáttmálann, að Íslendingar geti eigi sent ræðismann eða sendiherra til Kaupmannahafnar, heldur verði forstöðumaður í danskri stjórnarskrifstofu í Reykjavík og forstöðumaður fyrir stjórnarskrifstofu Íslands í Kaupmannahöfn að heita „skrifstofustjóri, deildarstjóri, stjórnarfulltrúi eða þess háttar.“ Hafa þau nöfn aldrei heyrzt hér í n. d.?

Þessar kenningar þeirra félaga hefir eigi að eins Ragnar Lundborg hrakið með fyllstu rökum, heldur hefir og stjórn Danmerkur og konungur þess lands hrakið hana í verki. Því að hingað var þegar sendur danskur sendiherra og hefir því Danmörk játað ótví-

ræðlega rétt Íslands til þess að taka við sendiherrum annara þjóða. Nú er Danmörk í sjálfsveld sett í 15. gr. sáttmálans, með hverjum hætti hún gætir hagsmuna sinna hér, og er því hér fenginn órækur vottur um skilning þeirrar stjórnar, sem var þá í Danmörk. En sem menn vita, var það sú hin sama, er samþykkti sáttmálann.

Enn má nefna skilning, sem Alþingi mun seint ganga fram hjá eða telja ómerkan. En það er skilning Alþingis sjálfs, sama þings, er samþykkti sáttmálann. Það samþykkti þessa grein með þeirri skilning, sem er í álit fullveldisnefnda þingsins 1918 (Alþt. 1918, A, sambl.þ., bls. 24).

„Hið eina, sem í fljótu bragði gæti virzt vera sameiginlegt, eru utanríkismálin. En það er þó ekki. Í fyrsta lagi gerir 7. gr. ljóslega ráð fyrir íslenskum utanríkismálum, og þótt annar þjóni oss eftir umboði, þá er og verður það eigi ástæða til að telja utanríkismálin sameiginleg. En auk þess liggur allt undir samþykki vort, sem gert er í þeim málum, og enn má geta þess, að vér getum sent svo marga fulltrúa út, sem vér viljum, og gætum því tekið alla meðferð utanríkismálanna sjálfir, þótt vér tækim eigi umboð af Dönum.“ Næsta þing, skipað sömu mönnum, ákvað svo að senda íslenskan sendiherra til Kaupmannahafnar, og stjórn vor hefir nú framkvæmt það. Með þessu hefir þá þing og stjórn Íslands sýnt í verkinu, að þau telja Ísland hafa rétt til þess að senda sendiherra til annara ríkja. Og þetta hefir konungur Danmerkur og stjórn viðurkennt með því að veita honum viðtöku, svo sem og konungur Íslands og stjórn hafa nýtt réttar vors

til þess að taka við sendiherrum annara ríkja, þá er hinum danska sendiherra var veitt viðtaka hér. — Nú hefir og stjórn Þýskalands sent sendiherra til konungsins yfir Íslandi, og er sá í Kaupmannahöfn, þar sem konungur Íslands býr að jafnaði. Ekki er þá stjórn Þýskalands sammála Knud Berlin um það, að konungur vor geti eigi komið fram fyrir vora hönd útavið, og hefir hún sýnt þann skilning í verki. Og vafalaust mundi hún hafa sent hingað til Reykjavíkur þenna sendiherra, ef gengi marksins væri eigi svo lágt sem það er. Því að þótt svo sé í orði kveðnu að sendiherrar sé sendir konungum landanna, þá getur það eigi átt við hér, þar sem svo sérstaklega stendur á, að konungur er einn og ábyrgðarlaus í öðru landi. Ríkin verða að senda sendiherra sína hingað, því að hér er sú stjórn, sem ræður utanríkismálum Íslands og ber ábyrgð á stjórnarstörfum konungsins yfir Íslandi.

Eg geri mér í hugarlund, að nokkrir kunni þeir menn að vera, sem nú vilja spyrja: Hvað vilt þú með þingsályktun, úr því svo margir skilja 7. gr. sáttmálans á þenna veg? Þar til svara eg þessu. Eg ávarpaði þá stjórn, er nú situr, þegar hún tók við, og bað hana lengstra orða að gera svo sem segir í tillögunni. En hún hefir eigi verið svo skjót til framkvæmda, sem eg hefði kosið. Nú vil eg reyna, hvort eigi verður greiðara um framkvæmdirnar, ef deildin æskir þess öll. Í annan stað þykir mér eigi víst, að allar danskar stjórnir til 1940 líti svo á sem hin fyrsta. Og í þriðja lagi er eigi nóg að skilja slíkan sáttmála rétt, heldur þarf og að sýna öllum heimi skilninguna með framkvæmdinni. Við hinu er og

hætt sem fyr var sagt, að lengi búi að fyrstu gerð, og mun því eigi seinna vænna að gera allt, sem gera ber og með þeim hætti sem vera ber.

Og nú er þar á að líta, hvernig beri að skilja 7. gr. sáttmálans og hvern veg eigi að framkvæma hana. Fyrsta málsgrein hennar hljóðar svo: *Danmörk fer með utanríkismál Íslands í umboði þess*. Danmörk gerir Íslandi þann greiða, að fara með utanríkismálin, þ. e. að reka erindi Íslands í utanríkismálum eftir umboði og fyrirsögn þess. Þetta er nákvæmlega sama eðlis sem greiði sá, er sendiherra Bandaríkjanna í Þýzkalandi gerði Englendingum í stríðinu, að fara með erindum þeirra þar (á dönsku: varetage deres Interesser). Samskonar umboð getur hver danskur sendimaður fengið til þess að fara með erindum vorum á þeim stað, sem hann er. Og utanríkisráðherra Dana getur því og orðið samskonar umboðsmaður vor til þess að flytja hinum einstöku sendimönnum vilja umbjóðandaðans í hvert sinn og í hverju máli. En hvorki hann né þeir hafa nein umráð yfir því, hvað gert er, og þótt þeir vildi gera eitthvað upp á eigin hönd, þá er það ógilt nema samþykki réttra íslenzkra stjórnarvalda. komi til. — Ýmsir menn halda því fram, að 7. gr. sjálf sé það umboð, er hún nefnir. En sé svo, þá er það umboð innihaldslaust og þýðir því eigi annað en heimild til þess að Danir þeir, er starfa að utanríkismálum þess ríkis, megi og taka við umboði til þess, að fara með erindum Íslands, og heimild til þess, að Ísland eða stjórn þess megi gefa þetta umboð. En hið eina rétta í framkvæmdinni er það, að hver sá danskur erindreki, sem vér

viljum láta starfa fyrir oss, fái til þess sérstakt umboð frá oss, þ. e. frá utanríkisráðherra vorum, og síðan fyrirsögn fyrir hverju því verki, er hann skal vinna. Þetta skal og tilkynna stjórn hvers ríkis, þar sem slíkir umboðsmenn vorir eru, svo að þau vili, að vér höfum þar sendiherra, ræðismenn o. s. frv. — Enginn annar skilningur kemst að, þar sem vér erum fullvalda ríki og höfum ekkert sameiginlegt við Dani, nema konunginn af hendingu. Þriðji liður greinarinnar sýnir, að greinin er að minnsta kosti ekki sjálf umboð fyrir Dani að fara með öll vor utanríkismál. Því að þar er gert ráð fyrir, að stjórn Íslands geti sent menn úr landi á sinn kostnað til að semja um sérstök málefni. En þar sem sáttmálsgreinin sjálf er ekki neitt allsherjarumboð, þá sést á því, að sérstakt umboð verður að koma til, ef danskur erindreki á að fara með erindum vorum. Enn er þess að geta, að Danir hafa víða erindreka þar sem oss er þeirra engin þörf. Þeir hafa þá ekkert umboð til að fara með utanríkismál vor, enda væri það óeðlilegt, þótt fyrsti liður greinarinnar heimili oss að gefa þeim það og þeim að taka. Ef vér hins vegar þurfum að hafa erindreka þar sem Danir hafa engan, þá getum vér sent þangað íslenska sendimenn samkvæmt þriðja lið. Sýnir það og, að greinin er ekki umboð handa Dönum til þess að fara með öll vor utanríkismál.

Greinin er því rétt skilin svo: Danmörk gerir Íslandi þann greiða, að bjóða erindrekum sínum að fara með erendum Íslands, ef það og þar sem það vill gefa þeim umboð til. En Ísland hefir óskertan rétt til þess að láta sína eigin menn gera það, þegar

það kýs, og hefir óskorað jus legationum, sendirétt og viðtökurétt. Rétt íslenzk stjórnarvöld fullgera og staðfesta alla ríkjasamninga Íslands, samkv. 7. gr., 4. lið.

En hver eru nú þessi réttu stjórnarvöld og með hverjum hætti veita þau samþykki sitt?

Ísland er fullvalda ríki og ræður öllum sínum málum sjálft og þá einnig utanríkismálum. Rétt stjórnarvöld eru því sömu stjórnarvöld, sem ráða utanríkismálum í öðrum löndum: konungur, þing og utanríkisráðherra, eða aðrir ráðherrar, er undirrita þau með konungi.

Eg hefi áður talið þá, er eigi að eins neita því, að utanríkismál Íslands sé sameiginleg við Danmörk, heldur halda því fram, að íslenzka konungsríkið hafi fullkominn sendiherrarétt, jus legationum, bæði sendirétt og viðtökurétt. Þeir voru Ragnar Lundborg, fullveldisnefndir Alþingis, Alþing 1918 og Alþing 1919, stjórn Íslands og konungur þess, stjórn Danmerkur og konungur og stjórn Þýskalands. Hér við má bæta ágætum fræðimanni á þessu sviði, Gjelsvik. Því að hann lét þessa skoðun ótvírætt í ljósi, þá er eg bar málið undir hann. Og enn skal þess getið, að Knud Berlin heldur því fram, að Ísland hafi sín sérstöku utanríkismál, þótt þá verði óskiljanlegt, hvernig hann kemst að sinni niðurstöðu.

Niðurlagið á 4. lið 7. gr. sáttmálans er mjög óljóst orðað. Þó var oss hinum íslenzku samningamönnum frá upphafi ljóst, hversu rekja skyldi það hmoða. Og í undanförnum athugasemdum hefi eg reynt að benda þingm. á, hversu það skal gera. Orðin hljóða svo: „Ríkjasamningar þeir, sem Danmörk

gerir eftir að sambandslög þessi hafa náð staðfestingu, skuldbinda ekki Ísland, nema samþykki réttra íslenzkra stjórnarvalda komi til.“ Þegar nú utanríkismál ríkjanna eru fullkomlega aðskilin, þá þarf eigi að setja í lög eða samning neitt ákvæði um að ríkjasamningar þeir, er Danmörk gerir fyrir sjálfa sig, skuldbindi eigi Ísland. Það liggur í hlutarins eðli. Orðin geta því eigi þýtt annað en þetta: „Ríkjasamningar þeir, er danskir umboðsmenn gera fyrir Íslands hönd, eftir að sambandslög þessi hafa náð staðfestingu, skuldbinda eigi Ísland, nema samþykki réttra íslenzkra stjórnarvalda komi til.“ Og það þýðir aftur að umboð vort til danskra erindreka getur eigi náð lengra en til undirbúnings samninga. En samþykktin hverfur ætíð undir íslenzk stjórnarvöld, þ. e. konung Íslands og þann ráðherra, er skrifar undir með honum, það er að segja venjulega hinn íslenzka utanríkisráðherra. — Ef þetta væri ekki svo, þá væri utanríkismál vor í fullri óreiðu. Ef t. d. danskur utanríkisráðherra undirritaði með konungi vorum samning við eitthvert ríki, þá væri það brot á 7. gr. sáttmálans, því að þá vantaði samþykki réttra íslenzkra stjórnarvalda, eða samningurinn væri með öðrum orðum ekki skuldbindandi fyrir Ísland. Einhver kynni að vilja svara þessu svo, að konungur Íslands væri þó rétt stjórnarvald og að þessi meðferð væri samkvæm 17. gr. stjórnarskrárinnar, þar sem segir svo: „Konungur gerir samninga við önnur ríki“. En sá maður mundi hafa gleymt 1. gr. stjórnarskrárinnar, þar sem stendur: „Stjórnskipulagið er þingbundin konungsstjórn.“ Því að samkvæmt henni

verður ætíð einhver íslenskur ráðherra að bera ábyrgð á stjórnarathöfnum konungsins, ekki síður undirskrift samninga en öðrum athöfnum hans. En danskur ráðherra getur eigi borið ábyrgð fyrir Alþingi og yrði því konungur að vera einvaldur í utanríkismálum vorum, ef sú aðferð væri rétt, sem eg gerði ráð fyrir, og væri þá brotin 1. gr. stjórnarskrárinnar. En þá þyrfti hann eigi heldur að ómaka neinn dansk-an, þýzkan eða enskan eða rússneskan ráðherra til undirskriftar með sér, enda væri þeir allir jafngildir til undirskriftar með konungi Íslands.

Þótt eg hafi farið þessum orðum um ábyrgðina gagnvart Alþingi í utanríkismálum vorum, þá hefði þess eigi verið þörf. Því að Lundborg hefir tekið þetta skýrt fram í „Serprent av Syn og Segn 1920“, bls. 13. Skal eg lesa orð hans með leyfi forseta:

I en konstitutionelt styrd stat måste alltid någon minister taga det konstitutionella ansvaret även för utrikes politiken. Den danske utrikesminister är en dansk ämbetsman och ingen unionell sådan och bär ej detta ansvar gentemot Island. Därav följer att någon av de isländske ministrarna måste göra det.*

En hitt skiftir þó mestu máli hér í deildinni, að Alþingi 1919 og 1920 hefir haft þessa skoðun og lýst yfir henni í ekki ómerkara skjali en stjórnarskráin er. Seytjándi grein hennar hljóðar svo: „Konungur

* Í ríki með þingbundinni konungsstjórn verður ætíð einhver ráðherra að bera ábyrgðina, einnig í utanríkismálunum. Danskí utanríkisráðherrann er danskur embættismaður og ekki sambandsráðherra og ber eigi þessa ábyrgð gagnvart Íslandi. Þar af leiðir, að einhver af íslensku ráðherrunum verður að gjöra það.

gerir samninga við önnur ríki. Þó getur hann eigi slíka samninga gert, ef þeir hafa í sér fólgið afsal eða kvaðir á landi eða landhelgi, eða ef þeir horfa til breytinga á stjórnarhögum ríkisins, nema samþykki Alþingis komi til.“ Þessi grein í sambandi við 1. gr. stj.skr. sýnir að skoðun Alþingis er nákvæmlega hin sama sem eg hefi nú lýst.

Eg þarf því eigi að efa það, að þingið sé enn á sama máli. En mér þykir það eigi nóg, að einhver af ráðherrunum beri ábyrgð á utanríkismálunum, heldur tel eg nauðsynlegt, að öll utanríkismál hverfi undir einn ráðherra.

Eg skal ekki fjölyrða mjög um sérstaka liði tilögunnar.

Um 1. lið er það að segja, að ætlun mín með honum er sú, að öll utanríkismál hverfi undir einn ráðherra, er heiti utanríkisráðherra Íslands. Enginn skilji þó orð mín svo, að með þessu vilji eg stofna nýtt ráðherraembætti, en sérstök skrifstofudeild verður að vera fyrir þau mál. Hitt er algengt, að einn maður gegni mörgum ráðherrastörfum. Tökum til dæmis forsætisráðherrann hér. Hann er nú þegar bæði forsætisráðherra, dómsmálaráðherra og kirkju- og kennslumálaráðherra. Þar hefir hann þriggja ráðherra starf, og tæki hið fjórða, ef hann yrði utanríkisráðherra. Eg vil einkum færa þrjár ástæður fyrir því, að þessi breyting sé nauðsynleg:

1. Að óheppilegt er, að utanríkismálin þvælist milli allra skrifstofanna og enginn hafi yfirlit yfir þau.
2. Að óþægilegt er fyrir útlendinga að þurfa að

hrekjast úr einni skrifstofu í aðra til þess að geta fundið þá menn, er utanríkismálin hafa með höndum og þeir eiga erindi sín við.

3. Að það er ekki vansalaust þjóð og þingi, að sjá ekki til þess, að haldið sé uppi heiðri landsins, en það er ekki gert meðan landið hefir ekki sinn utanríkisráðherra.

Eg vil minna hér á orð eins hv. þm. í deildinni, er hann hafði nýlega um þetta á kosningafundi um daginn, að engan veginn væri það lítils virði að sýnast vera það, sem maður er. Eg hvet engan til að sýnast annað eða meira en hann er, en þótt einhverjir sé svo yfirlætislausir, að þeir vilji jafnan setjast í krókbekkinn, þá hafa þeir enga heimild til að sýna þá auðmýkt, þegar þeir fara með umboð þjóðar sinnar.

Að þetta sé framkvæmt sýnist mér ekki vera annmörkum bundið, og eg skil ekki, að það ætti að geta móðgað neinn. Sáttmálinn ætlast beint til þess í 15. gr., að Ísland gæti hagsmuna sinna í Danmörku með hverjum þeim hætti sem það vill og þá einnig með því, að senda þangað sendiherra og sýna með því, að vér höfum jus legationum. En þótt vér hefðim engin önnur afskifti af utanríkismálum, þá þyrftim vér þó að hafa utanríkisráðherra yfir þessum eina sendiherra.

Eg vil enn nota tækifærið til þess að minna á það, að ekki er nóg fyrir afskekkt land, sem um margar aldir hefir hangið í perlufestinni Ísland, Færeyjar og Grænland, að senda í eitt skifti fyrir öll til ríkjanna skjal um það, að á því herrans ári 1918 hefði

Ísland verið viðurkennt fullvalda ríki. Stjórnmalámennt sitja ekki á hverjum degi í skjalasöfnum til þess að leita að einhverjum lappa um stjórnarfar Íslands. Þeir þurfa að vita þetta og skilja á annan hátt, ef að gagni á að verða. Þeir þurfa að sjá fullveldi vort í atburðum sjálfs lífsins og viðskiftunum við oss. En til þess að það megi verða, þurfum vér að hafa sendiherra í útlöndum með fullkonlega jafnri virðingu við aðra slíka sendiherra og utanríkisstjórn hér heima fyrir. Þetta mál er því hvorki tildur né heimska, eins og sumir vilja halda fram, heldur er hér um lífsnauðsyn að ræða og virðing þjóðarinnar í veði, ef eigi er framkvæmt.

Fáfræðin um Ísland er svo mögnuð, að rækilega þarf að taka þar í taumana. Það er því full þörf á íslenskri utanríkisstjórn, svo að þjóðirnar viti, hvar samningavaldið er, hvar hinn íslenski utanríkisráðherra er, enda taldi hæstv. forsætisráðherra í ræðu fyrir skömmu, að nafnið væri þýðingarmikið.

2. liðurinn hljóðar um það, að halda fast fram skilningi hins íslenska hluta ráðgjafarnefndarinnar, eftir 16. gr. sambandslaganna, að þeir menn sé íslenskir embættismenn, sem sendir eru eftir 7. gr. 3. lið þangað, sem engir danskir sendiherrar eru eða ræðismenn, og slíkt hið sama ráðunautar, sem sendir eru eftir sömu grein, sama lið.

Í fundargjörð hins íslenska hluta dansk-íslensku ráðgjafarnefndarinnar frá 7. júní 1920 var 2. mál á dagskrá utanríkismál. Í fundargjörðinni segir svo: „Að tilhlutun forsætisráðherra var rætt um væntanlegan sendiræðismann í Miðjarðarhafslöndunum. Út af þessu samþykkti nefndin svolátandi yfirlýsingu:

Nefndin lýsir því áliti sínu, að téður ræðismaður verði islenzkur embættismaður, enda þótt utanríkisráðherra Dana undirriti skipun hans í umboði islenzku stjórnarinnar, (var gert ráð fyrir að hann gæti það á ábyrgð ísl. stjórnarinnar); að honum beri að senda skýrslur sínar beint til islenzku stjórnarinnar; að honum verði greidd laun og skrifstofufé beint úr ríkissjóði Íslands, og að skylda hans til að leggja fé í lífeyrissjóð og réttur hans til lífeyris, þegar hann sleppir stöðinni, fari eftir islenzkum lögum. Og sama skilning heldur nefndin fram um ráðunaut (attaché), ef það yrði að ráði, að senda hann í stað ræðismanns.“

Þessum skilningi vil eg að stjórnin haldi fram, ef ágreiningur verður, en það er eigi enn þá víst, að svo verði. Þegar svo danska ráðgjafarnefndin settist á fund með oss, 5. ág. 1920, svöruðu þeir þessum atriðum svo:

I det vi erkende at Forbundslovens § 7 lader sig, hvad Sager af den foreliggende Karakter angaar, udføre i Praksis ad forskellige Veje, maa Nævnets danske Afdeling hævde, at den Ordning, som de islandske Medlemmer af Nævnet har givet Udtryk i deres Erklæring i alt Fald ikke stemmer med de danske Medlemmers Opfattelse af Ord og Aand i Forbundslovens § 7, der forudsætter Enhed i det danske Udenrigsstyre, som paa Islands Vegne tilige varetager dettes udenrigske Anliggender,, jfr. de fælles Bemærkninger til § 7. Den danske Afdeling maa forbeholde sig fornöden Tid til Sagens nærmere Overvejelse og til Forhandling med den danske Regering i Lighed med, hvad man maa an-

tage, har fundet Sted for den islandske Afdelings og den islandske Regerings Vedkommende, hvorefter Sagen vil kunde optages til endelig Drøftelse indenfor Nævnet ved dettes Möde i kommende Aar.*

Af þessu má öllum vera það ljóst, að hér er ekki lýst neinu stríði af hálfu hins danska hluta nefndarinnar, heldur hafa þeir að eins áskilið sér frest til að ræða málið og bera sig saman við dönsku stjórnarvöldin,** enda þótt þeir hafi skilið greinina öðru vísi.

Orð dönsku nefndarmannanna um að danska utanríkisstjórnin þurfi að vera ein heild lúta að athugasemdum samningamanna við 7. gr.: „Enda þótt danska utanríkisstjórnin, sem fer með utanríkismál Íslands í umboði þess, hljóti að vera ein, undir einni yfirstjórn, til þess að girða fyrir gagnstæðar ályktanir og framkvæmdir, hafa þó o. s. frv“. Þessi orð eru inn komin að tilhlutun hinna dönsku samninga-

* Þótt vér játum, að 7. gr. sambandslaganna megi framkvæma á ýmsa lund í slíkum málum sem þessu, verður þó hinn danski hluti nefndarinnar að halda því fram, að það fyrirkomulag, sem hinir íslenzku nefndarmenn leggja til í yfirlýsing sinni, sé að minnsta kosti ekki í samræmi við skilning hinna dönsku nefndarmanna á orðum og anda 7. gr. sem byggir á því, að danska utanríkisstjórnin sé ein, sem einnig fer með utanríkismál Íslands í umboði þess, sbr. sameiginlegar athugasemdir við 7. gr. Hinn danski hluti verður að áskilja sér nægan tíma til nákvæmrar ihugunar á málinu og til að ræða það við dönsku stjórnina svo sem vér gerum ráð fyrir að átt hafi sér stað um íslenzku nefndarmennina og íslenzku stjórnina. Síðan má taka málið til úrslita meðferðar á fundi nefndarinnar næsta ár.

** Hér hiá oss leitar stjórnin ráða hjá nefndinni, en ekki öfugt.

manna og vér mótmæltum þeim eigi sakir þess, að skynsamlega upp tekin og rétt skilin eru þau réttmæt. Og þar sem hinir dönsku samningamenn voru gáfaðir menn, þá verðum vér að ætla, að þeir hafi lagt sama í þessi orð sem vér, þótt orðalagið megi telja villandi. — Hér getur alls eigi verið að ræða um stjórnina í utanríkismálum Dana. Hún breytist hvorki né raskast, þótt þeir fari með vor mál í umboði, hvort sem það er að öllu leyti eða nokkru leyti. Nei, hér er átt við dönsku utanrikisstjórnina, sem fer með utanríkismál Íslands í umboði þess, hér er átt við hina dönsku umboðsmenn, sem fara með mál vor. Hér segir því, að stjórnin á utanríkismálum Íslands þurfi að vera ein o. s. frv. En það verður hún eins, þótt umræddir sendimenn verði íslenzkir embættismenn, því að bæði þeir og umboðsmennirnir vinna undir einni yfirstjórn, undir utanríkisráðuneyti Íslands. Auk þess er til öryggis tekið fram í greininni, að umboðsmennirnir skuli fá að vita um, hvar og hvenær íslenzkir menn koma inn í kerfið, til þess að samvinna geti verið á milli, eða með öðrum orðum til þess, að íslenska utanríkisstjórnin verði ein heild. Þetta liggur í athugasemdinni og annað ekki.

En því ber eg þetta fram hér, að stjórnin geti haft nokkurn styrk að baki, ef til deilu kemur.

3. liðurinn er um það, að þessir sendimenn heiti sendiherrar. Og er það til þess að þá hafi þeir lykla að dyrum og eyrum manna, sem þeir kæmist eigi annars til, eins og forsætisráðherra hefir tekið réttilega fram hér á þinginu nýlega.

4. liður, að samningar fyrir Íslands hönd verði gerðir af þessum mönnum. En til þess liggja þau rök, að sjálfs er höndin hollust, því að þótt útlendir menn væri allir af vilja gerðir, mundi þó giftudrýgra, að í stað þeirra kæmi íslenskir menn, fæddir og uppaldir við íslenska staðháttu, og nákunnugir íslenskum málum.

5. liður, að sjá um, að sendiherra vor í Khöfn gangi þar að öllu til jafns við sendiherra annara þjóða. Því hefi eg sett inn þetta atriði, að eg hefi heyrt ávæning af því, að svo sé eigi áður.

Í „Politiken“ 2. jan. hefi eg nýlega lesið, að sendiherra vor hafi verið í konungsboði með þar tilteknunum dönskum embættismönnum „og andre Rangspersonar“. Hvort af þessu megj ráða, að hann sé eigi í sendiherraflokksnum, veit eg ekki. En ef svo er, þá er slíkt óþolandi, og vil eg skora á stjórnina, að hlutast til um það, að sendiherra vor verði þar engin hornreka framvegis.

Eg hefi og heyrt, að sendiherra vorum sé eigi ætlað að bera erindi sín upp fyrir utanríkisráðherra Dana sem öðum sendiherrum, heldur forsætisráðherra. Eg veit eigi sönnur á þessu, en ef svo er, þá er það gert til þess að villa öðrum sýn á því, hversu háttað er sambandi þessara konungsríkja. En nú gef eg stjórninni tækifæri til að gefa skýrslu um þetta. Og ef allt er svo sem vera ber, þá má þessi liður falla niður.

6. liðurinn er af því fram kominn, að eg sé í „Dansk Hof- og Statskalender“, að Jón Sveinbjörnsson einkaritari konungs Íslands, er þar talinn með dönskum embættismönnum, og er þar nefndur „Kabinetssekretær for Islands Anliggender“, og sama mun hann hafa

á nafnspjaldi sínu. Þetta vona eg að stjórnin sjái um að verði lagað, því að það gæti haldið uppi endurminningunni um „hin sérstaklegu málefni Íslands“, og er það bæði skaði fyrir Ísland og móðgun við hið íslenzka ríki og konung þess.

Að lokum vil eg svo beina þeirri áskorun til íslenzku stjórnarinnar, að hún sjái um, að tilsvareandi bók komi út á íslenzku fyrir Ísland, og í þeirri bók á J. Sv. að teljast, því að hann er ekki einkaritari konungsins í Danmörku, heldur konungsins yfir Íslandi.

Þá er ráðgjafarnefndin átti fund í Danmörku síðast, þá fundum vér að því, að Ísland eða Íslendingar væri í danskri starfsmannaskrá. Voru þá höfð góð orð um að laga þetta. En nú hefi eg hér milli handa nýja útgáfu alveg óbreytta að þessu leyti. Áskorun mín til stjórnarinnar er þá sú, að hún gefi út á hverju ári starfskrá (þ. e. Hof- og Statskalender) fyrir Ísland, og einkum að hún sjái um, að oss sé eigi gerð sú háðung, að vorir menn sé settir í starfskrár annara ríkja, sem Ísland væri hluti úr þeim.

Eg hefi áður við þessa stjórn reynt að koma ýmsu fram, sem miðar að því að efla stjálfstæði þess íslenzka ríkis, og fylgja fram réttum skilningi sáttmálans, en hefi fengið daufar undirtektir, og það leitt til litilla framkvæmda af hennar hálfu. Eg er seinþreyttur til illinda, en nú er þó svo komið, að mér er full alvara, að þessi tillaga nái fram að ganga, enda tel eg ósennilegt, að þingm. taki sér það þrifaverk fyrir hendur, að drepa niður réttum skilningi á 7. gr. sáttmálans.
